

İNSAN HAKLARINA SAYGILI ŞEHİR

Recep DEMİR

AREM Başkan Yardımcısı
Başkontrolör

İnsan; diğer canlılardan farklı olarak kendine özgü özellikleriyle doğmakta, düşünüp karar verebilen, davranışlarını belli hedef ve ahlak ilkeleri doğrultusunda yönlendirebilen doğası gereği topluluk oluşturan, devlet kuran, bilim ve teknoloji üreten bir varlıktır. Doğuştan sahip olunan ve insanı değerli bir varlık yapan bu özelliklerin önce korunması, sonra da geliştirilmesi gerekir.

GİRİŞ

İnsan hakları, insanın insan sıfatıyla doğuştan veya ana rahmine düşmesiyle birlikte sahip olduğu ve devlet ve fertler tarafından dokunulamayan hakların tamamı olup insanların bu haklara karşı müdahalelerden korunmasını ve bu suretle çok boyutlu olarak insan kişiliğinin geliştirilmesini kapsar.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'yle (İHEB) insan hakları sisteminin ana temelleri özgürlük, eşitlik ve dayanışma olarak belirlenmiştir. Bütün insanların hür, onur ve haklar bakımından eşit olarak doğdukları, akıl ve vicdana sahip olup birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla hareket etmeleri gerektiği (md.1) ifade edilmek suretiyle bütün insan haklarının kullanılmasında her türlü ayrımcı-

lık karşısında eşit bir şekilde korumayı, cinsiyetler arasındaki eşitlik de dâhil olmak üzere koruma altına alınmıştır (Benedek, 2006: 32).

Bu çalışmanın konusu insan haklarına saygılı şehirlerdir. Bu bağlamda ilk önce kısaca insan hakkı ve insan hakkına saygılı şehirden ne anlaşılması gerektiğine değinilecektir. Sonrasında yerel yönetimin insan haklarının korunması ve geliştirilmesindeki rolü açıklanarak insan haklarına saygılı şehir örneklerine yer verildikten sonra çalışma sonlandırılacaktır.

İNSAN HAKLARI

İnsan hakları; insanın yaratılış ve fitratındaki onur ve şeref sebebiyle sırf insan olunmasından kaynaklanan ve doğuştan kazanılan (Yayla, 2022: 61), insanların, bu sıfatlarından dolayı hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın sahip oldukları haklardır.

İnsan; diğer canlılardan farklı olarak kendine özgü özellikleriyle doğmakta, düşünüp karar verebilen, davranışlarını belli hedef ve ahlak ilkeleri doğrultusunda yönlendirebilen doğası gereği topluluk oluşturan, devlet kuran, bilim ve teknoloji üreten bir varlıktır. Doğuştan sahip olunan ve insanı değerli bir varlık yapan bu özelliklerin önce korunması, sonra da geliştirilmesi gerekir. İşte, her insanda mevcut olan bu özelliklerin korunması ve geliştirilmesi fikri, insan hakları kavramının esasını oluşturur (Çüçen, 2003: 29). İnsan hakları insan onuruna uygun bir yaşam için yazılı hukuk sınırlarının ötesinde olması gereken ve evrensel haklarla da ilişkilidir. İnsanın doğumuyla birlikte sahip olunan insan hakları, dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez olan doğal haklardır (Gökburun, 2007: 19).

1948 yılında yayımlanan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel

Bildirgesi'yle, dünya ilk defa bütün insanlığın tamamını kapsayan, hiç ayrıma tabi tutulmadan herkeşe eşit hak ve özgürlükler tanıyan devletler arası resmi nitelikli ortak belgeye kavuşmuşlardır. İHEB ile insanın temel haklarının sınırları çizilmiştir. Devletlere vatandaşlarının temel insan haklarını koruması yönünde görev yüklemektedir. Ayrıca dünyanın tamamında insan hakları şuurunu oluşturmak maksadını taşımaktadır (Gökburun, 2007: 31, 32). İHEB'deki hak ve özgürlüklerin felsefi ve siyasal idealizmden hukuksal pozitivizme dönüşmesi ve Anayasa yargısında üstün bir hukuk kuralı olarak kabul edilmesi, 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanıp 1953 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Avrupa Konseyi'nin "İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Sözleşmesi" ile ilk olarak başlamış ve daha sonra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1966 tarihinde kabul edilen ve 1976 yılında yürürlüğe giren çok "Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi" ile "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi" ile devam etmiştir (Hekimoğlu, 2003: 81).

İnsan hakları bağlamında düşünce, vicdan ve din özgürlüğü ile ifade özgürlüğü gibi özgürlükler korunur. Aynı şekilde insan hakları eşitliği, bütün insan haklarının kullanılmasında her çeşit ayrımcılığa karşı eşit korumayı, kadınlarla erkekler arasındaki eşitlik de dâhil olmak üzere koruma altına alır. İnsan hakları fertleri ve toplulukları, insan haklarının tamamıyla hayata geçirilmesi için toplumu değiştirmek üzere güçlendirir. 1993 yılında Viyana'da düzenlenen BM Dünya İnsan Hakları Konferansında "Herkes İçin Tüm İnsan Hakları" ifadesi slogan olarak belirlenmiştir (Benedek, 2006: 32). İnsan haklarının evrensel, bölünmez, karşılıklı olarak bağımlı ve bağ-

İnsan hakları bağlamında düşünce, vicdan ve din özgürlüğü ile ifade özgürlüğü gibi özgürlükler korunur. Aynı şekilde insan hakları eşitliği, bütün insan haklarının kullanılmasında her çeşit ayrımcılığa karşı eşit korumayı, kadınlarla erkekler arasındaki eşitlik de dâhil olmak üzere koruma altına alır.

lantılı olduğu beyan edilerek üye olan devletlere ulusal eylem planlarının hazırlanması dâhil olmak üzere sistemli bir çalışmayla insan hakları mükellefiyetlerini yerine getirmeye davet edilmiştir (CommDH (2014)12:3). Konferansın sonunda kabul edilen Viyana Deklarasyonuyla, insan haklarının korunması ve gelişimi için çalışan önemli bir kurum olan BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin (İHYK) kurulması kabul edilmiştir.

İnsan hakları, kişiyi devlete, başka fertlere ve topluluklar karşısında koruyan haklar manzumesidir. "kişi özgürlükleri ve siyasal haklar" (birinci kuşak), "iktisadi ve sosyal haklar" (ikinci kuşak) ve "dayanışma hakları" ya da "yeni insan hakları (üçüncü kuşak) şeklinde sınıflandırılabilir. İnsan haklarına yönelik ihlaller artık, günümüzde uluslararası bir konu hâline gelmiştir. İnsan haklarına duyarlı olmak her şeyden önce bu haklara gereken saygıyı göstermeyi ve

bu hakları içtenlikle benimsenmesini gerekli kılar (Hekimoğlu, 2003: 89, 90). Başkalarının insan haklarına müsamahada bulunmak yeterli değildir. Aynı zamanda bu haklara karşı saygı da duyulmalı, olağanüstü durumlar da dâhil olmak üzere herhâlde, uyumsuzluklar insan haklarına saygı sınırları içinde barışçıl yollarla çözüme kavuşturulmalıdır. Ancak en aşırı durumlarda bazı kısıtlamaların yapılması söz konusu olabilir. İnsan hakları karşılıklı olarak birbirine müdahalede bulunabilir; başkalarının haklarıyla ya da demokratik bir toplumda ahlak, kamu düzeni veya genel refah sebebiyle sınırlanabilir (Benedek, 2006: 32).

İNSAN HAKLARINA SAYGILI ŞEHİR

Her devletin insan haklarına saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlüğü bulunmaktadır. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde yerel düzeyin (şehir) önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu düzey, insanların her gün bulunduğu ve bireylerin insan haklarıyla ilgili her kararın alındığı yerdir. İnsan hakları belgelerinin etkili bir şekilde uygulanmasını ve belirli sorunların yerel düzeyde ele alınmasını sağlamak için insanların şehrin şekillendirilmesine dâhil edilmesi gerekmektedir (humanrightscities.net).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer almış olan barınma, ulaşım, sağlık ve eğitim, temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama ve temiz suya erişebilme gibi hakların sağlanmasına yönelik organların işleyiş şeklinin artık ulus devlet seviyesinden ziyade şehir düzeyinde sağlanabilirliğinin koşullarının gerçekleştirilmesi gerekliliği öne çıkmış ve bu doğrultudaki şartlar ve düzenlemeler ele alınmaya başlanılmıştır. 1968'de Lefebvre'nin kavramsallaştırdığı ve sonrasında Harvey'ce tarafından

geliştirilen Kent Hakkı kavramı¹ haklara erişim konusunu şehirleşme esası çerçevesinde açıklamaktadır (Dinçer, 2016: 74,75). Genel olarak "kent hakkı" kavramı kent sakinleriyle "kullanıcılarının" yerel politikalara katılması ve kentsel mekânı tanımlama haklarına gönderme yapmaktır (Akay: 7). Kentlinin insan olarak sahip olduğu insan haklarının yanı sıra kişinin yaşadığı kent içinde bulunduğu şehir topluluğunun üyesi nedeniyle o şehrin kentsel ve çevresel değerleri üzerindeki haklarının tamamını kapsamaktadır (Karasu, 2008: 38).

"Kentin hakları" kavramı, son on yıllarda, küreselleşen dünyada merkezi ve eyalet hükümetlerinin sorum-

luluklarının ve kaynaklarının geri çekilmesine bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Çok sayıda şehir, merkezi karar alma kurumlarına, kamu bütçelerine ve yatırımlara giderek daha fazla bağımlı hale gelirken, belediyeler çoğu zaman gelirleri toplama veya tahsisleri etkileyen kararlara etkin bir şekilde katılma yetkisi olmadan kendi başlarının çaresine bakmak ve/veya kalkınma ve hizmetler için kaynaklar üzerinde rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Bu gibi durumlarda, yerel yönetimler, kamu mal ve hizmetlerinin özelleştirilmesine başvurma ve / veya yoksullar için tipik olarak zararlı ekonomik sonuçlarıyla ve/veya özel finans piyasasından mali destek arama olasılığıyla karşı karşıya kalmaktadır. Kavram, yerel yönetimlerin ulusal/federal yönetimlere göre idari, siyasi ve ekonomik haklarına ve yerel yönetimlerin uluslararası ve çok taraflı kuruluşlara (Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, vb.) karşı varlığına ve rolüne atıfta bulunabilir (A/HRC/30/49,2015: 13).

1 Kent Hakkı Kavramı ilk olarak Henri Lefebvre'in o dönemin Fransa'sının hareketli ortamından da ilham alan 1968 tarihli Le Droit à la ville eseriyle gündeme gelmiş, daha sonra ise David Harvey tarafından, bu sefer 1990'ların Avrupa'sında, Sokakların Geri Talebi adıyla bilinen kent ve çevre hareketlerinin yoğunlaştığı bir dönemde yeniden yorumlanarak geliştirilmiştir (Dinçer, 2016: 78).

Kentli haklarının içeriğiyle ilgili husus en açık bir şekilde yerel yönetimlerin imzasına açılmış olan Avrupa Kentsel Şartı'nda yer almıştır (Karasu, 2008: 38). Avrupa Kentsel Şartı; şiddetten, her türlü kirlilikten, bozuk ve çarpık şehir çevrelerinden arınma hakkı, yaşadığı şehir çevresini demokratik şartlarda kontrol edebilme hakkı, insanca konut edinme, sağlık ve kültür hizmetlerinden yararlanma, dolaşım özgürlüğü gibi temel kentli hakları olduğu görüşünü esas kabul ederek, bu hakların, yaş, cinsiyet, ırk, inanç, milliyet, sosyoekonomik ve siyasi statü, ruhsal ve bedensel engel gözetmeyerek tüm insanlara eşit şartlarda uygulanmasını savunur. Kentsel gelişimde niceliksel yönü yerine niteliksel yönlerinin önemini ortaya koymayı amaçlar (Berkün, 2016: 62).

İnsan Hakları Şehri, insan haklarını gerçekleştirme yükümlülüğünün ulusal hükümetten yerel yönetimlere doğru daha fazla vurgu yapmaya kaydığı "yerel düzeyde insan hakları yönetimi" (Gwangju Bildirgesi, 2011, paragraf 4) olarak anlaşılmaktadır (John, 2021: 27).

Yerel yönetimler tarafından uygulanan herhangi bir kamu politikasının hedefleri, kararları ve faaliyetleri, insan haklarının desteklenmesi ile uyumlu olmalıdır (Barcelona City Council, 2018: 6). İlkesel olarak insan hakları temelli yaklaşım" uluslararası insan hakları standartlarını esas alan ve uygulamada insan haklarının desteklenmesi ve korunmasını amaçlayan bir kavramsal çerçeve olup bu yaklaşımda insani kalkınmayla ilgili olabilecek tüm plan, program ve süreçler de uluslararası hukukta yer almış olan haklar ve bunlara karşılık gelen mükellefiyet sistemini esas almalıdır (Akay: 16).

İnsan Hakları Kenti hareketinin arkasındaki inisiyatif gücü, «ekonomik

ve sosyal dönüşüm» getirmek için «insan haklarını bir yaşam biçimi olarak öğrenmenin gücüne» inanan bir Sivil toplum örgütü (STK) olan İnsan Hakları Öğrenimi için Halk Hareketi (PDHRE- People's Movement for Human Rights Learning-)'dir. Bu misyona ulaşmak için kuruluş, insan hakları konsey (HRC)'lerinin gelişimini kolaylaştırmıştır. PDHRE, HRC'yi "hükümette, kuruluşlarda ve kurumlarda iyi niyetli insanların, bir insan hakları çerçevesinin toplum yaşamının gelişimine rehberlik etmesine izin vermeye çalıştığı bir şehir veya topluluk" olarak tanımlar (John, 2021: 28).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, tüm BM üye devletleri 1993 Viyana Konferansında uluslararası insan haklarına yönelik taahhütlerini yeniden teyit etmiş ve aynı zamanda uluslararası insan haklarının ve insan hakları eğitiminin yerelleştirilmesinin önemini vurgulamışlardır. PDHRE insan hakları şehirleri kurmak için dünya çapında yerel kuruluşlar ve yetkililerle birlikte çalışarak 1997'de Arjantin'de, Rosario şehri, yerel STK'lar ve belediye başkanı ortaklaşa, bir insan hakları topluluğu oluşturma ve insan haklarına, eşitliğe ve barışa saygıyı teşvik etme konusundaki taahhütlerini ifade eden bir bildiri imzaladılar ve böylece Rosario'yu hareketin ilk insan hakları şehri ilan ettiler (Oomen, 2016).

STK'lardan ziyade yerel yönetimler tarafından yönlendirilen, kent hakkı geleneği ve insan hakları kentleri kavramını bir araya getiren hareket, Kentte İnsan Haklarının Korunması için Avrupa Şartı'nın geliştirilmesinin arkasındaki harekettir. Girişim, 1998 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 50. yıl dönümü anısına düzenlenen insan hakları için şehirler konulu bir konferansta ortaya çıkmıştır. 400'den fazla kent tarafın-

dan imzalanan Bildirge, Lefebvre'in kenti, içinde yaşayan herkese ait kolektif bir alan olarak ideallerini yansıtabilecek şekilde kent hakkını şart koşarak başlıyor. Bununla birlikte, eşitlik ilkesini ve temel insan hakları sözleşmelerinde bulunabilecek çeşitli hakları ortaya koymaya devam ederken, aynı zamanda 'uyumlu şehir gelişimi' ve 'şehirde hareket ve huzur' gibi yeni haklar da tanımlanmaktadır. Barcelona ve Graz'ın ön planda olduğu Avrupa şehirleri, şartın formüle edilmesinde kilit bir rol oynamıştır. Bu gelişme aynı zamanda uluslararası Birleşmiş Şehirler ve Yerel Yönetimler tarafından da ele alınmış ve Şehirde İnsan Hakları için Küresel Şart-Gündem'in geliştirilmesine yol açmıştır (Oomen, 2016).

1998'de Barcelona Rosaraiio şehrini rol model olarak daha da ileriye götürerek Fransa'nın St. Denis'de "Şehirde İnsan Haklarının Korunması Avrupa Şartı"nın kabul edilmesine öncülük etmiştir. Avusturya'nın Graz (2001) şehri kendini bundan böyle şehirde alınan kararlarla yapılan faaliyetlerin insan haklarına aykırı olmayacağı ve uyumlu olarak insana ve onun onuruna saygı bağlamında önce bir insan hakları süzgecinden geçirilecek sonra onaylanacağını deklare etmiş, Avrupa'nın ilk insan hakları şehri olmuştur (Yayla, 2022: 62).

2004 yılında Uluslararası Yerel Yönetimler Teşkilatının (Dünya Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Örgütü-UCLG-) kurulmasının ardından, Yerel Yönetimler Forumuna (FAL) üye yerel yönetimler, bu örgüt içinde kalıcı bir yapı kurulmasına karar verdiler. Bu karar, 2005 yılında UCLG Sosyal İçerme ve Katılımcı Demokrasi Komitesinin kurulmasına yol açtı. Komite daha sonra şu anki UCLG Sosyal İçerme, Katılımcı Demokrasi ve İnsan Hakları Komitesi (UCLG-CSIPDHR) unvanını almış, bu

dönüm noktası niteliğindeki karar, UCLG'nin, yerel yönetimler tarafından bugüne kadar üretilen ve insan haklarını yerel bir bakış açısıyla ele almayı amaçlayan ana küresel çerçeve olan Şehirdeki İnsan Haklarına İlişkin Küresel Şart-Gündemini² kabul etmesiyle damgasını vurdu (uclg-cisd.org).

Takip eden dönemde bu örnekten de ilham alan Montreal (2006), Mexico City (2010), Barselona (2010), Gwangju (2011), Utrecht (2011), Viyana (2014), York City (2017), Lund (2018) gibi bazı şehirlerde kendisini insan hakları şehri olarak ilan etmişlerdir (Günlük-Şenesen vd, 2021:13).

2014 yılında kabul edilen İnsan Hakları Kentine İlişkin Gwangju İlkeleri,³ kentin kolektif insan hakkı ve bireysel insan hakları için aynı birleşik dikkati yineledi (Oomen, 2016).

Günümüzde belediyelerin insan haklarının uygulanma ve gözetimi için artık sivil toplum kuruluşları ve ilgili başka kurum ve kuruluşlarla birlikte hareket ederek insan hakları temelli çalışma ve hizmetleri öne çıkarmakta oldukları görülmektedir. Şehirler kendilerine özgü insan haklarına ilişkin hedeflerini uygularken bunun şekli şehirden şehre değişiklik gösterir. Kendilerini resmi olarak

“İnsan Hakları Şehri” olduğunu ilan eden belediyeler; aktivistler, konut sakinleri ve kamu görevlilerinden (veya onların görevlendirdiği kişilerden) oluşan ortak bir liderlik, yönetim birimi oluşturur. Diğer belediyeler de İnsan Hakları Şehri sıfatından önce insan hakları dilini ve standartlarını kabul edebilir⁴ (Yayla, 2022: 63).

Söz gelişi Barselona, Avrupa'nın öncü bir insan hakları şehridir ve bir İnsan Hakları Şehri hâline gelmesiyle Avrupa Birliği ırkçılık karşıtı ayrımcılık politikasını uygulamak için “Ayrımcılık Yapmama Bürosu” oluşturmuştur (Yayla, 2022: 63)

Genel olarak bir insan hakları şehri, uluslararası veya bölgesel insan hakları antlaşmalarına açıkça atıfta bulunan ve yerel politikalarında, programlarında ve projelerinde insan haklarını kullanan yerel bir yönetim olarak anlaşılır (Roodenburg, 2019). 2000 yılında Saint-Denis'te kabul edilen programatik bir metin olan Şehirde İnsan Haklarını Korumaya Yönelik Avrupa Şartı, şehrin rolünü şu şekilde tanımlıyor: “*Şehir, kendi siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve ekolojik gelişimlerine izin veren koşullara sahip olma hakkına sahip olan ancak aynı zamanda dayanışma görevlerini üstlenmek anlamına gelen tüm sakinlerine ait*

kolektif bir alandır.” Tüm sakinlerinin insan haklarının saygı gördüğü, garanti altına alındığı ve korunduğu bir belde veya şehirde yaşama özlemi, şehir hakkının nihai amacıdır (Barcelona City Council, 2018:10). Esas olarak Kentte İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Avrupa Şartı ve Kentte İnsan Hakları Küresel Şartı-Gündemi'yle geliştirilen “kentte insan hakları” kavramı; yerel düzeyde uluslararası kabul görmüş tüm insan haklarına saygı duymak, korumak ve yerine getirmek; savunmasız koşullar altında yaşayan marjinal gruplara ve nüfuslara öncelik vermek; ve yerel politikalara (sadece insan hakları programlarının uygulanmasına değil) insan hakları yaklaşımının ana akımlaştırılmasını taahhüt eder (A/HRC/30/49, 2015: 13).

YEREL YÖNETİMİN İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİNDEKİ ROLÜ

Günümüzde dünya nüfusunun yarısından fazlası kentsel alanlarda yaşamakta olup 2030 yılında bu sayının %60'a çıkması beklenmektedir. BM Yüksek Komiserliği İnsan Hakları Ofisine (OHCHR) göre insan hakları, sürdürülebilir kentleşmenin ilerletilmesi ve geliştirilmesinin anahtarıdır. Şehirlerin herkes için fırsat eşitliğine sahip, insanların güvenli, barış ve onur içinde yaşayabileceği yerler olarak işlemlerini sağlamak için insan hakları yaklaşımı hayati önem taşımaktadır (humanrightscities.net, 2024).

Yerel yönetimlerin insan hakları görevleri, devletlerin insan hakları yükümlülüklerinin klasik üçlü tipolojisini, yani saygı gösterme yükümlülüğünü, koruma görevini ve yerine getirme görevini takip eder. Saygı gösterme görevi, yerel yetkililerin kendi eylemleriyle insan haklarını ihlal etmemesi gerektiği anlamına

2 Aralık 2011 yılında Floransa'da düzenlenen UCLG Dünya Konseyi'nde Şehirdeki İnsan Haklarına İlişkin Küresel Şart-Gündem'i resmen kabul edilmiştir.

3 17 Mayıs 2014 tarihinde 2014 Dünya İnsan Hakları Şehirleri Forumunda kabul edilen İnsan Hakları Şehri için Gwangju Yol Gösterici İlkeleri, bir insan hakları şehri için aşağıdaki ilkeleri içermektedir: kent hakkı; ayrımcılık yapmama ve pozitif ayrımcılık; sosyal içeme ve kültürel çeşitlilik; katılımcı demokrasi ve hesap verebilir yönetim; sosyal adalet, dayanışma ve sürdürülebilirlik; siyasi liderlik ve kurumsallaşma; insan haklarının ana akımlaştırılması; etkili kurumlar ve politika koordinasyonu; insan hakları eğitimi ve öğretimi; ve çözüm hakkı (A/HRC/30/49, 2015: 12).

4 Dünyanın dört bir yanındaki bir dizi şehir kendilerini resmi olarak «insan hakları şehirleri» olarak ilan etti ve çeşitli uluslararası şehir ağları geliştirdi. Hem doktrinde hem de uygulamada, esasen aynı amacı takip eden başka kavramlar da geliştirilmiştir. Bunlardan biri, ilk kez Fransız filozof Henri Lefebvre tarafından dile getirilen “kent hakkı”; Esas olarak, kentin sakinlerinin ve “kullanıcılarının” yerel kamu işlerine katılma ve kentin mekânını tanımlama hakkına atıfta bulunur. Şimdiye kadar «kent hakkı» kavramı sınırlı bir şekilde kurumsallaştırılmıştır. Örnekler Brezilya Şehir Statüsü (2001), Montreal Haklar ve Sorumluluklar Bildirgesi (2006) ve Meksika Şehri Kent Hakkı Bildirgesi (2010) (A/HRC/30/49,2015: 12)

Yerel yönetimde insan hakları temelli bir yaklaşım, demokrasi, katılım, sorumlu liderlik, şeffaflık, hesap verebilirlik, ayrımcılık yapmama, güçlendirme ve hukukun üstünlüğü ilkelerini içerir.

gelir. Yerel yönetimlerin, kendi yetki alanı içindeki tüm kişilerin hak ve özgürlüklerinden yararlanmasına müdahale etmekten kaçınmasını gerektirir. Özerklik ve öz yönetim eksikliği, insan haklarının uygulanması için hesap verebilirliği ve sorumluluk duygusunu engellemektedir. Merkezi politikalar ve yapısal uyum önlemleri, yerel yönetimlerde insan haklarının gözetilmesini sıklıkla engelleyebilir. Ademi merkezîyetçilik potansiyel olarak katılımcı demokrasiye, vatandaş katılımına, şeffaflığa ve hesap verebilirliğe elverişli olsa da bu olumlu özellikler demokratik yönetişi uygulayacak mekanizmaların ve siyasi iradenin varlığına bağlı kalmaktadır (A/HRC/30/49, 2015: 8, 9).

İnsan haklarının yerel yönetim faaliyetleri içerisinde ana akımlaştırılması için çaba gösterilmektedir. Bu bağlamda (Akay: 5):

- Katılımcı yönetişimin yaygınlaştırılması,
- İnsan hakları esaslı denetimlerin ve etkileme gücüne ilişkin çözümlenmelerin yapılması,
- Yerel sorunların insan hakları meseleleri olarak yeniden tanımlanması,

- Yerelde politikaların ve yönergelerin insan haklarına uyumunu sağlayacak yöntemlerin kullanılması,
 - Yerelde insan hakları sözleşmelerine uyum hususunda raporlar hazırlanması,
 - Yerel yönetimlerde çalışanlara düzenli insan hakları eğitimleri verilmesi,
- gibi önlemler alınmaktadır.

Yerel yönetimde insan hakları temelli bir yaklaşım, demokrasi, katılım, sorumlu liderlik, şeffaflık, hesap verebilirlik, ayrımcılık yapmama, güçlendirme ve hukukun üstünlüğü ilkelerini içerir. Bu bağlamda, yerel makamların, ilgili yerel yetkiler dâhilinde insan hakları konularını tam olarak üstlenebilecek yeterli insan ve mali kaynaklara sahip insan hakları ofislerine sahip olmaları son derece arzu edilir (A/HRC/30/49, 2015: 9, 12).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SDG) 11, hükümetlere özellikle “şehirlere ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir hâle getirme” çağrısında bulunuyor. Bu bağlamda, hükümetler kimseyi geride bırakmamayı, toplumsal cinsiyet eşitliği de dâhil

olmak üzere “eşitliğe ve ayrımcılık yasağına evrensel saygı duyulan bir dünya” tasavvur etmeyi ve tüm Devletlerin “hiçbir ayrımcılığa ya da ayrımcılığa maruz kalmadan insan haklarına saygı duyma, koruma ve geliştirme” sorumluluklarını yeniden teyit etmeyi taahhüt etti. Bu nedenle, eğer demokrasi geliştirilecek ve kentsel ortamlarda sosyal adalet inşa edilecekse, insan haklarının şehir düzeyinde yerelleştirilmesi esastır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, belediye düzeyinde önceliklerin belirlenmesine, karar alınmasına ve kamu politikalarının uygulanmasına rehberlik edecek insan hakları ilkelerini içeren mantıklı giriş noktalarıdır (humanrightscities.net, 2024).

Bazı devletlerin mevzuatı-bazı durumlarda anayasal düzeyde, Avusturya, Fildişi Sahili, Fas ve Slovenya’da olduğu gibi yerel yönetimlerin insan haklarına saygı göstermesini açıkça zorunlu kılmaktadır. Diğer bazı devletlerin bir kısmında, ilgili anayasal gereklilik tüm kamu güçleri için geçerlidir (örneğin Avusturya, Azerbaycan, Bosna Hersek, Almanya, Kenya, Litvanya, Malezya, Güney Sudan, İspanya ve Togo). Lüksemburg’da, komünler yetkilerini kullanırken yasaya uymak zorun-

İnsan hakları temelli yaklaşım insan haklarını kamu politikalarının merkezine koyar. Bu, belediye politikası, planı, programı ve hizmet hedeflerinin insan hakları standartlarıyla uyumlu olması gerektiği anlamına gelir.

dadır. Bu da yasalarla güvence altına alınan insan haklarına uymakla yükümlü oldukları anlamına gelir. Bazı ülkelerde de yerel yönetimin insan haklarını gözetme görevi, yasalarda belirli haklar veya ilkelerle sınırlandırılmıştır. Örneğin, Sırbistan Yerel Özerklik Yasası, belediyelerin ulusal azınlıkların ve etnik grupların haklarının geliştirilmesini ve korunmasını sağlamasını şart koşmaktadır. Slovenya’da, belediyelerin yasalar gereği toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılmasına özen göstermesi gerekmektedir. İrlanda’da, yerel yönetim mevzuatı özel olarak insan haklarının teşviki ve korunmasını sağlamamaktadır, ancak yerel makamların işlevlerini yerine getirirken sosyal içermeyi teşvik etme ihtiyacını dikkate almaları gerekmektedir. Benzer şekilde, Hindistan’daki yerel yönetimlere ilişkin mevzuat, sorumlulukları arasında insan haklarının korunmasından özel olarak bahsetmemektedir; Bununla birlikte, anayasal olarak zorunlu kılınan belediye işlevleri, demokratik katılım girişimlerinin uygulanması, refah önlemleri ve yerel adalet sistemi gibi temel insan haklarıyla doğrudan ilgilidir (A/HRC/30/49, 2015: 7).

Türkiye’de insan hakları faaliyetleri,⁵ ulusal ve uluslararası insan hakları mevzuatı kapsamında yürütülmektedir. Başlıca ulusal insan hakları mevzuatı arasında; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 3071 sayılı Dilekçe Kanunu, 4982 sayılı Bilgi

5 Türkiye de insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalarda bulunmak üzere 2001 yılında Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı kurulmuş, Anayasanın 90. maddesinde yapılan değişikliklerle temel hak ve özgürlükler konusundaki ulusal yasaların uluslararası insan hakları sözleşmelerinde yer alan hükümlerle farklılık içermesi hâlinde uluslararası sözleşmelerde yer alan hükümler geçerli kılınmış, Mayıs 2008’de yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’la düşünce ve ifade özgürlüğü alanında ilerleme kaydedilmiştir. Temmuz 2010’da Terörle Mücadele Kanunu’nda yapılan değişikliklerle, teröre ilişkin suç işlemekle itham edilen çocukların çocuk mahkemelerinde yargılanmalarını sağlanmıştır. Türkiye, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne (CEDAW) 1985’ten beri taraftır. Ayrıca, CEDAW’a ilişkin İhtiyari Protokol 2002 yılında onaylanmıştır. 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumla kabul edilen Anayasa değişikliği paketinde yer alan düzenlemeler sayesinde birçok alanda temel hak ve özgürlükler genişletilmiş ve anayasal sistemimiz uluslararası yükümlülüklerimize uygun hâle getirilmiştir. Türkiye, BM’nin temel insan hakları sözleşmelerine taraftır. Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’ye ek Birinci İhtiyari Protokolü Kasım 2006’da ikinci İhtiyari Protokolü de Mart 2006’da onaylamıştır. BM İşkenceye Karşı Sözleşme’ye Ek İhtiyari Protokol Eylül 2005’te imzalanmış, 27 Eylül 2011 itibarıyla Protokol’e taraf olmuştur. Birleşmiş Milletler Paris İlkelere’yle uyumlu bir Ulusal İnsan Hakları Kurumu kurma kararı çerçevesinde, Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu Haziran 2012 TBMM’de kabul edilmiştir. Keza Kamu Denetçiliği Kanunu, Haziran 2012’de Meclisten geçmiştir. İllerde ve ilçelerde insan hakları kurulları oluşturulmuştur. Bu kurullar insan hakları ihlalleri şikayetlerini ele alıp incelemekte ve bulgularını idari ve/veya yasal önlem alınması amacıyla yetkili makamlara iletmektedir. İl ve ilçe kurulları yerel düzeyde insan hakları eğitimi programları da yürütmektedirler (mfa.gov.tr, 2004). https://www.mfa.gov.tr/insan-haklari_-hedefler-ve-gecismeler.tr.mfa

Edinme Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları hakkında Yönetmelik, sayılabilir (jandarma.gov.tr, 2024).

5393 sayılı Belediye Kanunu uyarınca, belediyeler hemşehriiler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Belediyenin görevleri arasında sosyal hizmet ve yardım görevi bulunmaktadır. Belediye ve il özel idare hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanır. Kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda Belediyeler yardım ve destek sağlar.

İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

BARCELONA

Barcelona Kent Konseyinin kamu politikaları son yıllarda giderek daha fazla insan haklarına odaklanmıştır. Bir insan hakları kenti olarak Barcelona modeli dört kavrama dayanmaktadır (barcelona.cat, 2024):

- (1) Kent hakkı,
- (2) İnsan hakları temelli yaklaşım (HRBA),
- (3) Kültürlerarası perspektif ve
- (4) Feminist bakış açısı.

1. Kent hakkı

Şehir hakkının nihai amacı, tüm sakinlerinin insan haklarına saygı duyulan, güvence altına alınan ve korunan bir kasaba veya şehirde yaşama arzusudur. (Barcelona City Council, 2018:11).

2. İnsan hakları temelli yaklaşım

İnsan hakları temelli yaklaşım insan haklarını kamu politikalarının merkezine koyar. Bu, belediye politikası, planı, programı ve hizmet hedeflerinin insan hakları standartlarıyla uyumlu olması gerektiği anlamına gelir. Böyle bir yaklaşım, şimdiki kadar her şeyden önce projeleri belirlemede ve formüle etmede uygulanan bir dizi belirli İnsan Hakları Temelli Yaklaşım (HRBA) göstergesi ve metodolojik araç içerir ve Barselona gibi yerel yönetimler belirli kamu politikalarını önerirken ve uygulamaya koyarken bunları uygulamaya başlar. Bu yaklaşım, insanlar ve sosyal paydaşlar için, aralarındaki güç ilişkilerinde bir değişiklik anlamına gelen rolleri açıkça belirler (Barcelona City Council, 2018:10,11):

- İnsanlar, insan oldukları gerçeğinden dolayı haklara sahiptir;
- Devlet ve diğer kamu otoriteleri, bunların yerine getirilmesi ve geliştirilmesiyle ilgili yasal ve ahlaki görevleri olan bir özne hâline gelir, başka bir deyişle, görev sahibidirler;
- Çeşitli sosyal paydaşlar (işletmeler, üniversiteler, STK'lar, medya, vb.) ve ayrıca bireysel kişilerin hakları vardır ancak insan haklarını yerine getirme konusunda sorumlulukları da vardır, yani sorumluluk sahibidirler.

3. Kültürlerarası bakış açısı

Barselona, farklı bağlamlardan ve kültürel geçmişlerden gelen insanların bir arada yaşadığı, çeşitli ve çoğul bir şehirdir. Bu gerçeklik karşısında Kent Konseyi, kenti birlikte inşa etmeyi amaçlayan kültürlerarası bir bakış açısıyla politikalar uygulama konusunda kesin bir taahhütte bulunmuştur. Barselona'da bu kültürlerarası yaklaşım üç ilkeye dayanmaktadır (Barcelona City Council, 2018:11,12):

- Kültürel çeşitlilik: Diğlerinin geçerli bir sosyal, kültürel ve politik varlık olarak tanınmasını teşvik etmek. Bu aynı zamanda, çeşitli eylem alanlarında bilgiyi teşvik etmek ve kültürel çeşitlilik konusunda farkındalık oluşturmak, çeşitli kültürleri, gelenekleri ve inançları ve farklı ilgi alanlarını ve ihtiyaçlarını takdir etmek
- Eşit haklar, fırsatlar ve ayrımcılık yapmama: Eşitliği sağlamak ve bunun için ayrımcılığa karşı çıkmak. Amaç, her bireyin ve grubun, karşılığında asimilasyon talep etmeden, eşit bir temelde topluluklar inşa etme ve geliştirme sürecine erişmesini sağlamaktır.
- Olumlu etkileşim/kültürlerarası diyalog: İşbirlikçi ilişkileri teşvik ederek bir mahalle veya bölgede ilişkilerin dokunmasını teşvik etmek. Amaç, ortak çıkarlar ve yönler üzerinde çalışarak ortak bir zemin oluşturmak için 'onlar ve biz' tutumunu yıkmaktır.

4. Feminist bakış açısı

Bir haklar kenti olarak Barselona modeli, eşitsizliğe ve cinsiyetçiliğe karşı duyulan güce ve toplumsal cinsiyet eşitliğine olan bağlılığa, yani gerçek ve etkili eşitlik, tanınma, özgürlük ve toplumsal cinsiyet adaletine olan bağlılığa dayanmaktadır. Aynı model, kadınların söz sahibi olduğu ve karar verme kapasitesine sahip olduğu bir şehir inşa etmenin yolunu işaret ediyor. Özetlemek gerekirse, model, Kent Konseyi'nin daha demokratik, daha adil ve daha saygılı bir kent elde etmek için attığı tüm eylemlere feminist bakış açısını ve toplumsal cinsiyet yaklaşımını dâhil etmeyi amaçlamaktadır. Model, kadınların kendilerini kahrman olarak hissettikleri ve kültürel, ekonomik, sosyal ve politik yaşamda eşitlik konumunda oldukları bir şehri teşvik ediyor (Barcelona City Council, 2018:12,13).

Barselona insan hakları kenti modelindeki bu dört temel kavramla birlikte aşağıdaki eylem ilkeler de önerilmektedir (Barcelona City Council, 2018: 13).

Graz Şehri İnsan Hakları Beyannamesi belediye meclisinin 8 Şubat 2001 tarihli kararıyla kabul edilmiştir.

- Bölgeselleştirme: Barcelona modelini uygulamaya koymak için atılan tüm adımların etkili olması için bölgesel eylemlerle koordine edilmesi gerekecektir.
- Geri bildirim ve karşılıklı bağımlılık: Modeli uygulamak için gereken eylemler de birbirine bağımlıdır ve bu nedenle sürekli bir diyalog içindedir, birbirlerinden beslenir ve etkilerini artırmak için sinerji ararlar.
- Ağ oluşturma ve belediyeçilik: Barselona tek başına çok şey yapabilir ancak başkalarıyla çok daha fazlasını yapabilir. İnsan hakları alanında çok sayıda şehir ağı ve yerel organla çalışmak mümkündür.
- Küresel bakış açısı (küresel ve yerel): Barselona açıkça küresel bir şehirdir ve şehirde meydana gelen çeşitli insan hakları ihlallerinin nedenlerine yönelik eylemler ve politikalar önermek için küresel olayların yerel etkilerinin ortak analizi sürekli olmalıdır.

GRAZ

1999 yılında Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitim ve Araştırma Merkezinin (ETC Graz) kurulması. Graz'da insan haklarının yerelleştirilmesinin başlangıcını işaret ediyor (Benedek, 2006: 63).

Graz Şehri İnsan Hakları Beyannamesi belediye meclisinin 8 Şubat 2001 tarihli kararıyla kabul edilmiş-

ti. Söz konusu kararda; "Graz Şehri İnsan Hakları Beyannamesi: "Graz Şehri, özellikle belediye meclisi üyeleri ve belediye yönetimi, eylemlerinde uluslararası insan hakları ilkelerine göre yönlendirilecektir. Böylece şehrin sakinleri, özellikle gençler, yerleşik insan hakları kodları ve bunlardan kaynaklanan hak ve yükümlülükler hakkında bilgilendirilecektir. Özellikle kamu kurum, kuruluş ve derneklerinde görev alanlar açısından, şehrin günlük yaşamında insan haklarıyla ilgili standartlara saygı göstermek ve bunları yerine getirmek bir amaçtır. İnsan hakları alanındaki eksiklikler, uygun şekilde yanıt vermek için toplumun her düzeyinde tespit edilecektir. Böylece insan hakları, Graz Şehri'nin gelecekteki gelişimi için kılavuzlarda ve kararlarda önemli bir rol oynayacaktır." denilmiştir (humanrightscities.net, 2024).

2001 İnsan Hakları Şehir Bildirgesi'nden sonra Graz Şehri, insan haklarının hayata geçirilmesiyle ilgili yeterliliğe sahip yerel kurumları ve girişimleri yavaş yavaş kurmuş ve/veya desteklemiştir. İlk kurumsal adım, 2005 yılında belediye Eğitim ve Entegrasyon Dairesi'nin kurulmasıdır. Graz Şehri İnsan Hakları Konseyi 2007 yılında oluşturulmuştur.

- 2009 yılında Graz Üniversitesindeki Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitim ve Araştırma Merkezi (UNI-ETC), bir Avusturya üniversitesinde insan hakları konusunda ilk yeterlilik merkezi olarak kuruldu.
- 2007 yılından bu yana, şehrin İnsan Hakları Konseyi ve ona bitişik Ofis üyelerinden oluşan bir çalışma grubu-İnsan Hakları Danışma Kurulu- tarafından desteklenen yıllık bir insan hakları raporu yayınlamaktadır (Fischer ve Oberleitner, 2020:3-4, 8). Bu raporlar, iki farklı türe ayrılır. İlk tür, ilgili insan hakları temaları ve zorlukları hakkında kapsamlı

bir genel bakış ve önemli eksikliklerin giderilmesine yönelik kesin tavsiyeler sunan durum raporudur. İkinci tür, bir önceki yıl formüle edilen tavsiyelerin uygulanmasını değerlendirmek için tasarlanmış izleme raporudur (Perschy, 2024: 4).

- 2012 yılında ırkçılığa karşı büro kurulmuş,
- 2015'de engellilere yönelik kent stratejisi hazırlanmış ve
- 2016 yılında İnsan Hakları Filmleri Festivali düzenlenmiştir (Benedek, 2006: 63)

2023'te İnsan Hakları Raporu, şehrin insan hakları manzarasını iyileştirmeyi amaçlayan çok sayıda olumlu gelişme olduğunu tespit etmiştir (Perschy, 2024: 6, 7):

- Konut alanında, kira artışlarına getirilen sınırlama, şehrin Konut İşleri Ofisi tarafından sunulan kira sübvansiyonuyla tamamlanan toplumsal konutların uygun fiyatlı olmasını sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Özel konut piyasasındaki kiracılar, belirli koşullar altında, depozitolarına iade edilebilir bir katkı için Konut İşleri Ofisine başvurabilirler. Ayrıca, şehrin Sosyal Refah Ofisi, özel bir Konut, Konut Arama ve Mobil Sosyal Hizmet Departmanı kurarak şehir içinde konut edinimi ve istikrarı çevreleyen acil zorlukları ele almıştır. Ayrıca, Graz şehri, evsiz bireylerin haklarını kabul etmeyi ve güçlendirmeyi amaçlayan "Evsiz Hakları Bildirgesi"ni imzaladı. Şehrin yürürlüğe koyduğu bir diğer önemli önlem, toplumsal konut tahsisi için uygunluk kriterleri revize etmek olmuştur. Daha önce, sakinlerin toplumsal konut için hak kazanmak için beş yıllık bir süre boyunca Graz'daki birincil ikametgâhlarını sürdürmeleri gerekiyordu. Bu kriter

artık yerel idare tarafından yalnızca bir yıla değiştirildi. Dahası, Avusturya’da sığınma hakkı olan bireyler daha önce toplumsal konut için başvuruda bulunmaya uygun değildi ve bu da uygun fiyatlı konuta acil ihtiyaç duyan bir demografinin dışlanmasına yol açtı. Bu eşitsizliği fark eden şehir yönetimi, bu düzenlemeyi değiştirerek sığınma hakkı olan bireylerin artık Graz’da toplumsal konut için başvuruda bulunmasına izin verdi. Bu revize edilmiş başvuru koşullarını uygulayarak şehir yönetimi, İnsan Hakları Danışma Kurulu tarafından daha önce ortaya atılan bir öneri doğrultusunda hareket etti.

- Belediye yönetmeliklerini uygulamak, trafiği yönetmek, halka açık alanlarda devriye gezmek ve rahatsızlıklara müdahale etmek, şehirde kamu güvenliğini ve düzenini sağlamak için yerel polis gücüyle iş birliği yapan Graz Şehri Kamu Düzeni Muhafızları (Grazer Ordnungswache) için İnsan Hakları Danışma Kurulu’nun uzun süredir tavsiye ettiği gibi, kültürlerarasılık, çeşitlilik, entegrasyon ve ayrımcılık konularında eğitimler artık düzenli olarak düzenlenmektedir. İnsan hakları, çeşitlilik ve eşit muamele artık Graz İnsan Hakları Şehri’ndeki idari eğitim kurslarının bir parçası olmuş, benzer vaka sayılarıyla uyarıların arttığı, ancak para cezalarının son beş yılda 2.000’den yaklaşık 500’e düşerek %75 oranında azalmıştır. Ayrıca şehir idaresi çalışanları, insan hakları, çeşitlilik ve eşitlik gibi konuları kapsayan eğitimlere tabi tutulmakta ve ardından bu alanlardaki anlayış ve yeterliliklerini ölçmek için değerlendirmeler yapılmaktadır.
- Engelli kişilerin güçlendirilmesi ve toplum katılımının artırılması kapsamında “HERKES için Otobüs ve Tramvay” broşürü,

farkındalığı artırmak ve engelli bireyler için toplu taşımanın erişilebilirliğini teşvik etmek için tasarlanmıştır. Farklı önerilerin planlamaya dâhil edilebilmesi için çocuk oyun alanlarının planlanmasına farklı grupların katılımına özel önem verilmektedir.

- Kentin Sosyal Yardım Dairesi, İnsan Hakları Raporu’nda sosyal temel hakların Avusturya anayasasında yer almasını tavsiye etmektedir. İnsan Hakları Danışma Kurulu, özellikle Avusturya’da yasal olarak tanınan bir insan hakkı olmayan yeterli barınma hakkı ile ilgili olarak, federal hükümete yönelik bu tavsiyeyi desteklemektedir.
- Şehrin Sosyal Refah Ofisi’nin İstihdam Diyaloğu Çalışma Grubu (Arbeitsgruppe Dialog Beschäftigung), Kamu İstihdam Servisi (AMS), Avusturya Emek Odası (Arbeiterkammer), Avusturya Sanayi Federasyonu, Avusturya Ekonomi Odası (Wirtschaftskammer), Avusturya Sendikalar Federasyonu (Österreichischer Gewerkschaftsbund) ve diğer paydaşlarla birlikte İnsan Hakları Danışma Kurulu tarafından iyi uygulama örneği olarak görülmektedir çünkü başarılı istihdam ve yoksulluğun önlenmesi ve azaltılması için gerekli çerçeve koşulları sosyal bir belediye politikası ruhuyla tartışılmakta ve yaratılmaktadır. Bu bağlamda, Steiermark’taki iyi uygulama örneğine de atıfta bulunulmalıdır. Steiermark İş Geliştirme Ajansı (Steirische Wirtschaftsförderung- SFG), sübvansiyonlarını Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’nin 2. maddesine uymaya bağlamaktadır. Özellikle şirketleri eşitliği teşvik etmek için önlemler almaya teşvik etmektedir. Projelerde fırsat eşitliği ve ayrımcılık yapılmaması parametreleri fon sağlanmasında önemli rol oynuyor.

Gwangju, 2010 yılında Kore Cumhuriyeti ve Asya’da İnsan Hakları Bildirgesi, insan hakları göstergeli insan hakları eylem planı, ombudsman vb.’den oluşan tam teşekküllü programlarla resmi olarak ilan edilen ilk insan hakları şehri olmuştur.

ROSARIO

Arjantin’deki Rosario, 1997’de dünyanın ilk insan hakları şehri oldu, 1997 yılında 35 kurum, belediye binasında belediye başkanı ve Shulamit Koenig’in de (PDHRE) katılımıyla bir taahhütname imzaladı. O günden bu yana; STK’lar ve idari kurumlardan oluşan bir yürütme komitesi kurulmuş; Toplumsal Cinsiyet, Hukuk ve Gelişme Enstitüsü (INSGENAR) koordinasyonunda polis, güvenlik güçleri, öğretmen vb. için insan hakları eğitim programları seminerler düzenlenmiş, film yapımı (örneğin Rosario’daki kadınların durumu hakkında), yerli halkların entegrasyonu için rekabetçi çevre ve yayınlar vb. yoluyla farkındalık oluşturma faaliyetlerinde bulunulmuştur. 2005 yılında, Brezilya’da Porto Alegre insan hakları şehrinin gelişimi desteklenmiştir (Benedek, 2006:63).

GWANGJU

Gwangju, 2010 yılında Kore Cumhuriyeti ve Asya’da İnsan Hakları Bildirgesi, insan hakları göstergeli insan hakları eylem planı, ombudsman vb.’den oluşan tam teşekküllü

İnsan Hakları Şehri Gwangju projesinin arkasında, Gwangju vatandaşlarının demokrasiyi ve insanlık onurunu korumak için hükümet şiddetine karşı savaştığı 18 Mayıs Gwangju Demokratikleşme Hareketi'nin ruhu vardır.

programlarla resmi olarak ilan edilen ilk insan hakları şehri olmuştur (A/HRC/30/49, 2015: 15).

İnsan Hakları Şehri Gwangju projesinin arkasında, Gwangju vatandaşlarının demokrasiyi ve insanlık onurunu korumak için hükümet şiddetine karşı savaştığı 18 Mayıs Gwangju Demokratikleşme Hareketi'nin ruhu vardır. 2010 yılında kent aktif olarak İnsan Hakları Kenti Projesi'ni başlatmıştır. Gwangju, sivil yaşamda insan haklarını iyileştirmeye ve yenilikçi insan hakları şehir modelleri oluşturmaya ve bir insan hakları şehri olarak itibarını oluşturmaya çalışmaktadır. Gwangju, 2007 yılında Kore'de ilk kez İnsan Haklarının İyileştirilmesi ve Demokratikleşme, İnsan Hakları ve Barış Şehri Teşvik Yönetmeliği'ni yürürlüğe koydu. Daha sonra Gwangju, Gwangju İnsan Haklarını Koruma ve İyileştirme Yönetmeliği'ni yürürlüğe koydu ve 2013'ten beri uyguluyor. Yönetmelik, Gwangju İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yazılması dâhil olmak üzere vatandaşların insan haklarını geliştirme sorumluluklarını açıklığa kavuşturuyor (ohchr.org, 2024).

2010 yılında insan hakları faaliyetlerinde bol deneyime sahip özel sektörden bir kişinin sorumluluğu altında Gwangju, İnsan Hakları Ofisi kurulmuştur. Ofis Gwangju'daki insan hakları yönetiminden sorumlu olup idare ile vatandaşlar arasında bir kanal görevi yapmaktadır. Ekim 2011'de Gwangju İnsan Hakları Şehri Ana Planı kabul edilmek suretiyle, İnsan Hakları Şehri Gwangju'nun uygulanması için bir yol haritası belirlenmiş, şehir düzeyinde insan haklarını güvence altına almak için bir sistem oluşturulmuştur. Nisan 2013'te İnsan Hakları Ombudsmanı kurulmuştur. Kurum, idari süreçte insan hakları ihlalleri veya ayrımcılık yaşayan vatandaşların rahatlamasına odaklanmakta olup, insan hakları ihlallerinin araştırılması ve insan haklarını ihlal etmekle suçlanan idari eylemlerin düzeltilebilmesi için önerilerde bulunulması gibi birden fazla işlevi yerine getirmektedir (ohchr.org, 2024).

Gwangju İnsan Hakları Sözleşmesi, 21 Mayıs 2012'de vatandaş temsilcileri tarafından Gwangju Vatandaşlar Günü'nde ilan edildi. Sivil

toplumun, akademisyenlerin, insan hakları uzmanlarının, kamu görevlilerinin, mültecilerin ve kadınların çeşitli ihtiyaçlarını kapsayan 30 kurumun yanı sıra işçilerin dâhil olduğu uzun bir istişare sürecinin ardından oluşturuldu. Gwangju İnsan Hakları Sözleşmesi, bir insan hakları şehri olarak küreselleşmenin yanı sıra vatandaşların yaşam kalitesini ve kapasitesini artırma hedefleriyle yerel yönetimde insan haklarının ana akımlaştırılmasına yönelik yeni bir model sunmaktadır. Gwangju belediye yönetimi, bölge ofisleri ve belediye kurumları, sözleşmenin uygulanması için gerekli normları, kurumları ve politikaları oluşturmanın yanı sıra, insan hakları durumlarına ilişkin araştırmalar yürütmeyi taahhüt etti. Şart, 18 madde ve 100 İnsan Hakları Göstergesinden oluşan beş temel alana veya bölüme dayanmaktadır (John, 2021: 30).

2012'den beri şehir, insan haklarının nasıl yönetildiğini araştırmak için insan hakları yönetiminin uygulanmasını değerlendiriyor. Değerlendirme, Gwangju Belediye Binası ve şube ofisleri dâhil olmak üzere tüm

idari kurumlara yönelik olup, insan hakları iyileştirme görevlerinin geliştirilmesi ve uygulanması ve insan hakları eğitim programlarının uygulanmasına (ve bunların tamamlanması) ilişkin iki alanda gerçekleştirilmektedir (ohchr.org, 2024).

Gwangju, insan hakları eğitimini İnsan Hakları Şehri için başlangıç noktası olarak görüyor. 2013 yılından bu yana, vatandaşların topluluklarındaki insan hakları sorunlarını belirledikleri ve bunları çözmek için birlikte çalıştıkları İnsan Hakları Topluluğu Projesi'ni uygulamaktadır. Proje, insan hakları kültürünün oluşması ve insan hakları ortamının toplum düzeyinde iyileştirilmesi için tasarlanmıştır. Gwangju, Bildirgeyi vatandaşlarla birlikte uygulamak için, her yıl İnsan Haklarını iyileştirme Fikir Yarışması'na ev sahipliği yapıyor. Şehir, 2013 yılından bu yana yarışmaya gönderilen eserlerden insan hakları sloganları, posterler ve kullanıcı tarafından oluşturulan içeriklerin yanı sıra üretilen insan hakları hediyelik eşyalarını da içeren sergiler düzenliyor. Buna ek olarak, Gwangju, Gwangju İnsan Hakları Bildirgesi Rehber Kitabı, Gwangju İnsan Hakları Bildirgesi Masa Takvimi ve Poster Takvimi ve Gwangju İnsan Hakları Bildirgesi Çizgi Romanlarını yayınlıyorlar. Böylece Bildirge'nin içeriği sivil bilince dayanan insan hakları kültürü hâline gelir (ohchr.org, 2024).

Ayrıca Gwangju, Mart 2013'ten bu yana Demokrasi ve İnsan Hakları Portalı'nı işletiyor. Portala, çeşitli insan hakları materyalleri yüklüyor hem yurtiçi hem de yurtdışındaki insan hakları haberleri de dâhil olmak üzere insan hakları trendlerini sunuyor ve Gwangju'nun insan hakları politikalarını Koreli ve uluslararası izleyicilerle tanıtıyor ve paylaşıyor. Kentin ve uzman gruplarının desteğiyle, özel sektör

kuruluşları arasında insan hakları kapasitesini güçlendirmek ve nihayetinde sivil toplumda insan hakları kültürünü yaygınlaştırmak için vatandaş katılımına dayalı insan hakları toplulukları oluşturmak için İnsan Hakları Örgütleriyle İş Birliği Projesi hayata geçirilmiş, Katılımcı Bütçe Sistemi, Vatandaş Denetim Sistemi ve Vatandaş İnşaat Projesi İzleme Sistemi gibi katılımcı idari kurumlar işletilmektedir (ohchr.org, 2024).

SEUL

Kore Cumhuriyeti'nin başkenti Seul Metropol idaresi kendisini 2012 yılında insan hakları şehri olarak ilan etmiş ve herkesin temel insan haklarının her zaman garanti altına alındığı bir şehir oluşturmak için önündeki beş yıl (2013-2017) için insan hakları politikası planını duyurmuştur. Mart 2012'de insan hakları için temel bir plan tasarlanmaya başlanmış ve bu insan hakları komitesi, insan hakları örgütleri ve her kesimden vatandaşın yanı sıra Seul'deki diğer ilgili departmanlarla 15 ay istişare edildikten sonra hazırlanmıştır (seoul.go.kr, 2024).

İnsan hakları için temel planın şu beş amacı vardır: ikinci sınıf vatandaşların insan haklarını geliştirmek, insan hakları odaklı bir kentsel çevre oluşturmak, insan hakları değer odaklı bir kültürü yaygınlaştırmak, insan hakları sistemi için zemin hazırlamak ve toplumun iş birliği sistemini inşa etmek. 17 alan, 25 temel görev ve 73 ayrıntılı görevden oluşur (seoul.go.kr, 2024).

Beş politika hedefi ve 25 temel görev (seoul.go.kr,2024):

1. Yaşlılar

- Engelliler
- Kadınlar
- Yaşlı insanlar

İnsan hakları mekanizmaları arasında insan hakları eğitim programları yürüten ve sivil toplumla iş birliği kuran İnsan Hakları Bölümü, Ombudsman, Seul İnsan Hakları Komitesi ve İnsan Hakları Davaları Vatandaş Jürisi bulunmaktadır.

- İş gücü
- Çocuklar
- Göçmen
- Mağdurlar

2. İnsan haklarına dayalı bir kentsel çevre oluşturun

- Engelsiz şehir
- Güvenli bir şehir
- İkamet hakları şehri
- İnsan hakları şehri

3. İnsan haklarına dayalı değer odaklı bir kültürü yaygınlaştırmak

- İnsan hakları yönetimini iyileştirin
- İnsan hakları konusunda insanların farkındalığını artırmak
- İnsan hakları kültürünü teşvik etmek

4. İnsan hakları sisteminin temellerini atmak

- Sivil katılım
- İnsan hakları şehir ağı

5. Topluluğun kooperatif sistemini inşa etmek

- Sivil katılım
- İnsan hakları şehir ağı

İnsan hakları mekanizmaları arasında insan hakları eğitim programları yürüten ve sivil toplumla iş birliği kuran İnsan Hakları Bölümü, Ombudsman, Seul İnsan Hakları Komitesi ve İnsan Hakları Davaları Vatandaş Jürisi bulunmaktadır. İnsan Hakları Bölümü tarafından uygulanan başlıca insan hakları politikaları arasında, genel yönetimde insan haklarını ana akım hâline getirmek için Seul İnsan Hakları Eylem Planı yer almaktadır. İnsan hakları duyarlılığı, devlet

memurlarına yönelik insan hakları eğitimi ve insan hakları örgütlerinin ve faaliyetlerinin desteklenmesi yoluyla geliştirilmiştir (A/HRC/30/49, 2015: 16).

MEKSİKA

Brezilya'nın çığır açan Şehir Statüsü (2001) gibi, Meksika Şehir Şartı da (2010) mülkiyetin sosyal işlevi gibi belirli bireysel hakların kolektif bir boyutunda yeni haklar

belirler. Bu, daha adil ve kapsayıcı bir şehir inşa etmek amacıyla temel kentsel reformları ve kentsel arazinin yeniden dağıtılmasını ve düzenlenmesini gerektiren kent hakkının önemli bir bileşenidir (A/HRC/30/49, 2015: 16).

Meksika Şehir Şartının dikkat çekmeye değer birkaç özelliği vardır. İlk olarak girişim "aşağıdan" kentsel toplumsal hareket tarafından ilerletilmiş ve şehir düzeyindeki yönetim tarafından benimsenmiştir.

Tablo.1. Meksika Şehri Kent Hakkı Sözleşmesinin Temel Stratejik İlkeleri

Görüş	Stratejik Odaklanma	İçerik ve Birincil Amaç(lar)
1. İnsan hakları şehri	Kentte insan haklarının tam olarak uygulanması	Ayrımcılık yapılmaksızın siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel insan haklarının gerçekleştirilmesini içerir; eşitlik, hakkaniyet, adalet ve dayanışma koşullarında kolektif onur ve refahı güvence altına alır Şehirdeki herkes için hem bireysel hem de kolektif düzeyde onurlu bir yaşam kalitesinin geliştirilmesi için koşullar yaratmak
2. Herkes için bir şehir: Kapsayıcı, eşitlikçi ve sosyal dayanışmacı	Kentin, arazinin ve mülkiyetin toplumsal işlevi	Kentsel arazi ve mekânın dağıtımını ve düzenlenmesini ve şehrin sunduğu ortak mal, hizmet ve fırsatların eşit kullanımını içerir; kolektif olarak tanımlanmış kamu çıkarına öncelik verir. Spekülasyon, kentsel ayrımcılığa, dışlanmaya, zorla tahliyelere ve yer değiştirmelere karşı çıkan yasal araçların ve katılımcı mekanizmaların oluşturulması yoluyla tüm insanların barış ve onur içinde yaşayabilecekleri güvenli bir yere sahip olma hakkını garanti altına almak
3. Politik olarak aktif ve sosyal olarak sorumlu bir şehir	Demokratik kentsel yönetim	Kamu politikalarının tasarımı, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi, şehir planlaması, bütçeleme ve kentsel süreçlerin kontrolü dâhil olmak üzere karar alma süreçlerinin en üst düzeylerinde vatandaş katılımını içerir Karar alma alanlarının ve doğrudan demokrasi mekanizmalarının oluşturulması ve katılımcı planlama, kentsel kamu yönetiminin izlenmesi ve değerlendirilmesinin geliştirilmesi yoluyla demokrasiyi güçlendirmek
4. Sosyal olarak üretken bir şehir	Kentsel mekânın ve üretken yaşam alanının demokratik üretimi	Özellikle işçi sınıfları ve kent yoksulları olmak üzere kent sakinlerinin üretken kapasitelerinin kurtarılması ve güçlendirilmesini, toplumsal yaşam alanı üretiminin kolaylaştırılması ve dayanışmacı bir üretken kente katkıda bulunan ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesini içerir Habitatın toplumsal üretimine katılım hakkını kolaylaştırmak ve gençler de dâhil olmak üzere herkesin kentsel ekonomiye üretken bir şekilde dâhil olmasını garanti altına almak
5. Yaşanabilir ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir şehir	Kentte çevresel, kültürel ve enerji kaynaklarının ortak mal olarak sürdürülebilir ve sorumlu bir şekilde yönetilmesi	Kaynakların sosyal açıdan sorumlu bir şekilde kullanılmasını ve tüm insanların ve toplumların eşit koşullar altında gelişmesine olanak tanıyan sağlıklı bir çevrenin tadını çıkarmayı içerir İyileştirilmiş çevre koşullarının garanti altına alınması ve kentsel gelişimin kırsal topluluklar, ekolojik rezervler, diğer şehirler veya gelecek nesiller pahasına gerçekleşmemesi
6. Açık, özgür, eleştirel ve keyifli bir şehir	Şehrin demokratik ve eşit bir şekilde tadını çıkarmak	Toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesini ve kamusal alanların kurtarılmasını, genişletilmesini ve iyileştirilmesini içerir Kamusal alanların kültürel ve eğlence amaçlı keyfini ve şehirdeki kültürel çeşitliliğe saygıyı kurtarmak ve güçlendirmek

Kaynak: Wigle ve Zárate, 2010

Şart ayrıca Federal Bölge ile ulusal hükümet arasındaki önemli siyasi ve politika farklılıklarını da vurgulamaktadır. Son olarak, şart şehirdeki insan haklarını gerçekleştirmenin ötesine geçerek şehre ilişkin kolektif hakkı gerçekleştirmeye odaklanmayı amaçlamaktadır. Meksika Şehir Şartı, kent hakkının teşviki için birbirine bağlı ve bölünemez olarak anlaşılan insan hakları ve kolektif hakların bir karışımını içeren altı temel ilkeyi belirler. Hak-

lara ve demokrasiye bölgesel bir yaklaşım (yani, temsili, dağıtıcı ve katılımcı) ortaya koyar ve kent sakinlerini şarta özetlenen hakların “öznesi” olarak görür ve hükümet kurumlarını ve seçilmiş temsilcileri, yeni yasalar ve kentsel politikalar oluşturarak ve/veya mevcut olanları uygulayarak bu haklara saygı duyma, koruma ve yerine getirme yükümlülüklerine “tabi” olarak tanımlar. Şart ayrıca, Lefebvre tarafından 1960’larda ilk kez dile geti-

rilen kent hakkını ele alan en az iki önemli ilkeyi de içeriyor:

- 1) Kentsel sakinleri ve kentsel mekânın üretimini etkileyen kararlara katılma hakkı ve
- 2) Kentsel mekânı değişim değeri yerine kullanım değeri lehine sahiplenme hakkı. Özellikle, bu bileşenler arasında yasal haklar, toplumsal ve politik talepler ve maddi koşullar yer alıyor (Wigle ve Zárte, 2010).

SONUÇ

İnsan hakları şehri, yerel yönetimlerin şehir halkının insan haklarının korunması ve geliştirilmesindeki etkilerini vurgular. İnsan hakları şehri için insan hakları gündemi sivil yaşamla yakından ilişkili olmalı ve şehir halkının kararlılığı ve katılımı ile gerçekleştirildiği takdirde amaçlanan hedefe ulaşılabilir. Bunun için şehirde vatandaşın destek verebileceği ve fikir birlikteliği sağlayabileceği bir yapının oluşturulması önemlidir.

İnsan hakları şehrinde dikkate alınması gereken esas konu sivil yaşamda ki insan haklarıdır. Sivil halk, yerel düzeyde insan hakları planlaması ve uygulamasında aktif olarak yer almalıdır. Yerelde kamu görevlileri, vatandaşlarla ve sivil toplumla sürekli diyalog içinde olmalıdır. Bu iletişim ve iş birliğinin sağlanması için iyi geliştirilmiş kanallar olmalıdır.

İnsan haklarının uygulanmasında merkez, idare ile yerel yönetimler arasında ortak bir yaklaşım sergilenmesi ve etkin bir şekilde iş birliği yapılması yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu çoklu yönetim düzeyleri arasında yaşanan koordinasyonla ilgili zorlukları azaltacaktır. Bu bağlamda merkezi idare, ulusal anayasanın yanı sıra insan haklarıyla ilgili olan diğer yasalarla uluslararası hukuk tarafından güvence altına alınmış olan insan haklarını hakkında yerel yönetimlere insan hakları ve bunların yerel düzeydeki etkileriyle ilgili olarak bilgiler sağlamalıdır. İnsan haklarının yerel düzeyde etkin bir şekilde uygulanabilirliğinin sağlanması için belirli alanlar belirlenmeli, bu alanlar için insan haklarının uygulanmasına yönelik “yol haritaları” geliştirilmelidir. Yerel yönetimlerin insan haklarını

uygulama konusunda teknik destek, araç ve eğitim ihtiyaçları merkezi idare, yerel yetkililerin yer aldığı ağlar ve arasında iş birliği ile karşılanabilmelidir.

Standart bir insan hakları şehir modeli bulunmamaktadır. Yerel yönetimler tarafından insan hakları perspektifi şehir halkının önüne konulmalıdır. Ayrıntılı bir şekilde olabildiğince kabul edilebilir ve gerçekte uygulanabilirliği olan insan hakları politikaları oluşturulmalıdır. Bu politikaların uygulanması da sürekli olarak izlenmeli ve değerlendirilmeye tabi tutulmalıdır. Bu süreç bir döngü sistemi içinde yapılmalıdır. Yerel yönetimlerin sistemik insan hakları politikası yönetim sisteminin oluşturulmasına katkıda bulunmalıdır. Bu arada kamu görevlileri de insan hakları yönetim düzeyini iyileştirmek için insan hakları anlayışlarını güçlendirmelidir. Bir kentin insan hakları şehri olabilmesi için insan hakları değerlerini gerçekleştirme sürecinde sürekli deneyimler yapmasını gerektirir.

Son söz, “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın”

Şeyh Edebali

KAYNAKÇA

- A/HRC/30/49 (2015) Role Of Local Government In The Promotion And Protection Of Human Rights – Final Report Of The Human Rights Council Advisory Committee, <https://digitallibrary.un.org/record/848739?v=pdf>
- Akay Hale “Yerel Yönetimler İçin İnsan Hakları Temelli Yaklaşım: Kavramsal Çerçeve ve En İyi Uygulama Örnekleri” Türkiye Avrupa Vakfı https://turkiyeavrupavakfi.org/wp-content/uploads/2016/10/Matra_Kitap2.pdf (21/08/2024)
- Avrupa Konseyi, (2014) “Ulusal İnsan Hakları Eylem Planı Geliştirme ve Uygulama Çalıştayı Avrupa Konseyi, Strazburg, 27-28 Mart 2014 SONUÇLAR” <https://rm.coe.int/uihep-gelistirme-ve-uygulama-calistayi-sonuclari-2014/16809ef183> (21/08/2024)
- Barcelona City Council (2018) “Methodology Guidem City of human rights The Barcelona model” https://ajuntament.barcelona.cat/dretsiversitat/sites/default/files/WEB_Manual_DDHH_A5_ENG.pdf (24/04/2024)
- Benedek, Wolfgang (2006) “İnsan Haklarını Anlamak İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı” *Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi için Eğitim ve Araştırma Merkezi (ETC)*, Graz, Kitabın Türkçe baskısı İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı (SIDA) desteğinde Raoul Wallenberg İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk Enstitüsü (RWI) ve Türkiye Adalet Akademisi (TAA) iş birliğinde hazırlanmıştır. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/insan-haklarini-anlamak-insan-haklari-egitimi-el-kitabi.pdf> (24/04/2024)
- Berkün, Sanem (2016) “Avrupa Kentsel Şartı'nın Kentlerdeki Özlü ve Sosyo Ekonomik Bakımdan Engellilere Yönelik İlkeleri ve Bursa Kentinde Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Erişilebilirliği”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1): 61-72 <http://aksarayibb.aksaray.edu.tr/en/download/article-file/209479>
- Çüçen, A. Kadir. (2003). “İnsan hakları düşüncesinin gelişimi”, *Kaygı, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 2, 27-35. <https://acikerisim.uludag.edu.tr/server/api/core/bitstreams/b294c750-c9a9-4fef-966d-687ab234d6b7/content> (21/08/2024)
- Diñçer, Özgün (2016) “Sürdürülebilir Kentleşme Tartışmaları ve Kent Hakkı”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:5, Sayı:10 (2016): 73-84 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1359156> (21/08/2024)
- Fischer,Gregor & Oberleitner, Gerd (2020) “Localizing International Law, Internationalizing the City- The Human Rights City of Graz” <https://www.asser.nl/content/pdf/Graz.pdf> (24/04/2024)
- Gökburun, İbrahim (2007) “Türkiye’de İnsan Hakları Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve İlköğretim Ders Kitaplarının Yansımaları”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi* https://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11630/3370/ibrahim_gokburun_tez.pdf?sequence=1&isAllowed=y (21/08/2024)
- Günlük-Şenesen & Gülay Arun& Özgür & Aykara, Aslıhan & Sunata, Ulaş & Thibert, Adem Arkadaş &Yelda Yücel (2021) “İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri” Raoul Wallenberg İnstitute, <https://rwistanbul.org/files/IHK%20GÖSTERGELER.pdf> (24/04/2024)
- Hekimoğlu, Mehmet Merdan (2003), “İnsan Haklarının Tarihsel Perspektif İçerisindeki Gelişimi” *Journal of Management and Economics Research*, 1(1), 73-92. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yead/issue/21830/234652> (21/08/2024)
- John Joyce (2021) “Human Rights Cities and SDGs – The Case of Gwangju Joyce” The World Human Rights Cities Forum Paper Series WHRCF 2020, Editors: Robert GROTHJOHN, Alejandro FUENTES, KIM Yeonmin, KIM Seonghoon, SHIN Gyonggu, Published by The Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law The CNU Education and Research Program for Fostering Cultural Memory Curators The Gwangju International Center:27-41 https://pihrb.org/wp-content/uploads/2021/07/The10th-WHRCF_Human-Rights-Paper-Series-I-Sadowska-Faracik-VUCA.pdf (21/08/2024)
- Karasu, Mithat Arman (2008) “Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları”, *TBB Dergisi*, Sayı 78, 2008: 37-52 <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-78-450> (21/08/2024)
- Oomen, Barbara M., Introduction: The Promise and Challenges of Human Rights Cities (2016). B. Oomen, M. Davis, & M. Grigolo, Global urban justice: The rise of human rights cities.Cambridge: Cambridge University Press, 1-22, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2919362> (24/04/2024)
- Perschy Livia (2024) “2023 Human Rights Report of the City of Graz A summary” https://www.graz.at/cms/dokumente/10152653_7771447/62b1b5f9/MRB23_Kurzbericht_EN.pdf (21/08/2024)
- Roodenburg, Lisa (2019) “Human Rights Cities: What do they have in common?”, *The T.M.C. Asser Instituut* <https://www.asser.nl/global-city/news-and-events/human-rights-cities-what-do-they-have-in-common/>
- Wigle, Jill & Zárate, Lorena (2010) “Mexico City Creates Charter for the Right to the City” Planners Network The Organization of Progressive Planning <https://www.plannersnetwork.org/2010/07/mexico-city-creates-charter-for-the-right-to-the-city/> (21/08/2024)
- Yayla, Mustafa (2022) “İnsan Hakları Şehri Olmaya Namzet Bir Kent SİNOP”, İdarecinin Sesi, Mart /Nisan: 61-63
- İnternet Siteleri
- <https://english.seoul.go.kr/policy/key-policies/city-initiatives/3-human-rights/> (21/08/2024)
- <https://humanrightscities.net/humanrightscity/graz/> (24/04/2024)
- <https://www.jandarma.gov.tr/insan-haklari-gelisimi-ve-jandarma> (21/08/2024)
- https://www.mfa.gov.tr/insan-haklari_-hedefler-ve-gelismeler.tr.mfa (24/04/2024)
- https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/HRCouncil/AdvisoryCom/LocalGvt/Gwangju_Metropolitan_City%2C_Republic_of_Korea.pdf (Achievements and Challenges of the Human Rights City Gwangju) (21/08/2024)
- <https://www.uclg-cisd.org/en/about-committee#who-we-are-41> (24/04/2024)